

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ท้าวเวสสุวรรณ เป็นหนึ่งในบรรดาท้าวจตุโลกบาล หรือท้าวมหาราชทั้ง ๔ ตามหลักฐานที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนามีหลายแห่งที่กล่าวถึงท้าวจตุโลกบาลหรือท้าวจตุมหาราช ดังจะยกตัวอย่าง เช่น เมื่อคราวที่เหล่าเทพยดาและพรหมทั้งหลาย ซึ่งรวมถึงท้าวจตุมหาราชด้วย ได้พร้อมกันอาราธนาเสดเหตุเทพบุตรโพธิสัตว์ในดุสิตเทวโลก ให้ลงไปถือพระชาติเป็นมนุษย์ เพื่อตรัสรู้พระสัมโพธิญาณเป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า^๑

ในคราวที่พระโพธิสัตว์จะเสด็จลงสู่พระครรภ์ของพระพุทธรมาดา พระนางสิริหามายาทรงสุบินถึงท้าวจตุมหาราชว่า

อนึ่งท้าวมหาราชทั้ง ๔ ทรงยกพระนางทั้งที่บรรทมนำไปสระอโนดาต แล้ววางไว้ส่วนข้างหนึ่ง ครั้นนั้นพระเทวีของท้าวมหาราชทั้ง ๔ นั้น ได้มาให้พระนางสงสนานเพื่อชำระล้างมลทินของมนุษย์ แล้วให้ห่มผ้าทิพย์ชุบใสด้วยของหอม ประดับผ้าทิพย์ ให้ทรงบรรทมรักษาศีลอยู่ในวิมานทอง ซึ่งมีอยู่ภายในภูเขาเงิน อันตั้งอยู่ไม่ห่างจาก สระอโนดาตนั้น ครั้นนั้น พระโพธิสัตว์เป็นช้างเผือกเที่ยวไปบนภูเขาทองลูกหนึ่ง ซึ่งตั้งอยู่ไม่ห่างจากสระอโนดาตนั้น ลงจากภูเขาทองนั้นแล้ว ขึ้นสู่ภูเขาเงิน มาจากทิศอุดร เข้าไปยังวิมานทอง กระทำประทักษิณพระมารดาแล้วได้เป็นประดุจแยกพระปรีศ์ขาวออกแล้วเข้าไปสู่พระครรภ์^๒

ท้าวจตุโลกบาลมีบทบาทสำคัญในพระพุทธศาสนา ทั้งในด้านที่เกี่ยวกับพระพุทธเจ้าโดยตรงและในด้านอื่นๆ เช่น ในสมัยที่พระพุทธองค์ตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้าในสัปดาห์ที่ ๘ ประทับนั่งใต้ต้นเกด ก่อนที่พระองค์จะทรงรับบิณฑบาตครั้งแรกจากปุสสะและภัลลิกะ ท้าวจตุโลกบาลทั้ง ๔ ทราบพระปริวิตกของพระพุทธองค์ จึงได้นำบาตรหินรวม ๔ ใบ มาถวายแด่พระพุทธเจ้า ดังนี้ เป็นต้น^๓

^๑ขุ.พุท.ธ.อ. (ไทย) ๙/๑/๓๒.

^๒ม.อ.อ. (ไทย) ๓/๓๗๙/๕๕.

^๓วิ.ม. (ไทย) ๔/๖/๑๐.

ประเทศไทยยอมรับนับถือพระพุทธศาสนาแต่โบราณกาล ในขณะเดียวกันก็มีการยอมรับนับถือท้าวจุลโลกบาลเป็นส่วนหนึ่งของพระพุทธศาสนาด้วย นับตั้งแต่สมัยสุโขทัยเรื่อยมา ดังจะเห็นได้จากการนำคติเรื่องเทวดาประจำทิศมาใช้ในการก่อสร้างศาสนสถาน โดยจะสลักภาพเทวดาประจำทั้งสี่ทิศไว้ที่ประตูของศาสนสถาน ซึ่งเทพทั้ง ๔ นั้น หมายถึงท้าวจุลโลกบาลทั้ง ๔ หรือท้าวมหาราชทั้ง ๔ ได้แก่ ท้าวธตรฐ ประจำทิศตะวันออก ท้าววิรูปักษ์ ประจำทิศตะวันตก ท้าวกุเวรหรือท้าวเวสสุวัณ ประจำทิศเหนือ และท้าววิรุฬหก ประจำทิศใต้ นอกจากนี้ ท้าวจุลโลกบาลยังเป็นมูลเหตุสำคัญให้ชาวพุทธรักษาอุโบสถศีลทุกวันพระ เพราะเชื่อว่าท้าวจุลโลกบาลจะจารึกชื่อคนรักษาอุโบสถศีลไว้บนแผ่นทอง ซึ่งเรื่องนี้มีปรากฏชัดในจุฬามหาราชสูตรที่พระพุทธเจ้าตรัสแก่ภิกษุว่า

ในวันอุโบสถ ๑๕ คำนั้น ท้าวมหาราชทั้ง ๔ เทียบตรวจดูโลกนี้ด้วยตัวเองว่า ในหมู่มนุษย์ มนุษย์ที่ถือกุศลมารดา ถือกุศลบิดา ถือกุศลสมณะ ถือกุศลพราหมณ์ อ่อนน้อมต่อผู้ใหญ่ในสกุล อยู่จำอุโบสถ อยู่จำปฐิชาครอุโบสถ ทำบุญกันอยู่ มีอยู่มากหรือหนอ

ถ้าในหมู่มนุษย์ มนุษย์ที่ถือกุศลมารดา ถือกุศลบิดา ถือกุศลสมณะ ถือกุศล พราหมณ์ อ่อนน้อมต่อผู้ใหญ่ในสกุล อยู่จำอุโบสถ อยู่จำปฐิชาครอุโบสถ ทำบุญกันอยู่ มีอยู่น้อย

ท้าวมหาราชทั้ง ๔ ย่อมรายงานเหตุนี้แก่พวกเทวดาชั้นดาวดึงส์ที่หนึ่งประชุม ร่วมกันในสภาชื่อสุรัธมาว่า ในหมู่มนุษย์ มนุษย์ผู้ถือกุศลมารดา ถือกุศลบิดา ถือกุศลสมณะ ถือกุศลพราหมณ์ อ่อนน้อมต่อผู้ใหญ่ในสกุล อยู่จำอุโบสถ อยู่จำ ปฐิชาครอุโบสถ ทำบุญกันอยู่ มีจำนวนน้อย

เพราะเหตุนี้ พวกเทวดาชั้นดาวดึงส์จึงพากันเสียใจว่า “หมู่เทพจักเสื่อม หมู่สุรจักบริบูรณ์”

ก็ถ้าในหมู่มนุษย์ มนุษย์ผู้ถือกุศลมารดา ถือกุศลบิดา ถือกุศลสมณะ ถือกุศลพราหมณ์ อ่อนน้อมต่อผู้ใหญ่ในสกุล อยู่จำอุโบสถ อยู่จำปฐิชาครอุโบสถ ทำบุญกันอยู่ มีจำนวนมาก

ท้าวมหาราชทั้ง ๔ ย่อมรายงานเหตุนี้แก่พวกเทวดาชั้นดาวดึงส์ที่หนึ่งประชุม ร่วมกันในสภาชื่อสุรัธมาว่า ในหมู่มนุษย์ มนุษย์ผู้ถือกุศลมารดา ถือกุศลบิดา ถือกุศลสมณะ ถือกุศลพราหมณ์ อ่อนน้อมต่อผู้ใหญ่ในสกุล อยู่จำอุโบสถ อยู่จำ ปฐิชาครอุโบสถ ทำบุญกันอยู่ มีจำนวนมาก

เพราะเหตุนี้ พวกเทวดาชั้นดาวดึงส์จึงพากันดีใจว่า “หมู่เทพจักบริบูรณ์ หมู่สุรจักเสื่อม”^๔

^๔ อัง.ติฎก. (ไทย) ๒๐/๓๘/๑๙๕-๑๙๖.

นอกเหนือไปจากการถืออุโบสถศีลซึ่งสืบทอดมาจนถึงสังคมไทยปัจจุบันแล้ว ยังมี ความเชื่อเกี่ยวกับท้าวเวสสุวรรณ โดยเฉพาะท้าวเวสสุวรรณว่าให้คุณหรือให้โทษแก่มนุษย์ได้ จึง เกิดมีพิธีกรรมเช่นสรงบูชาต่าง ๆ ซึ่งอิทธิพลความเชื่อเหล่านี้มีทั้งถูกและไม่ถูกต้องตาม หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ดังจะเห็นได้ว่าการสร้างรูปท้าวเวสสุวรรณทั้งขนาดใหญ่และ ขนาดเล็ก ที่เรียกว่าตุ๊กตารามเทพมาใช้เพื่อปกป้องคุ้มครองอย่างแพร่หลายในสังคมไทย ปัจจุบัน

ผู้วิจัยสนใจศึกษาเรื่องนี้ เพราะต้องการทราบถึงประวัติความเป็นมาของท้าว เวสสุวรรณ และความเชื่อของสังคมไทยที่มีต่อท้าวเวสสุวรรณในด้านลักษณะความเชื่อ พิธีกรรม และการแสดงออกในด้านต่าง ๆ ที่ปรากฏในศิลปกรรมมีปฏิมากรรมและจิตรกรรมไทย เป็นต้น ในขณะที่เดียวกันก็จะได้วิเคราะห์เหตุผล และให้ข้อเสนอแนะแนวทางปฏิบัติที่ถูกต้องตาม หลักธรรมของพระพุทธศาสนาต่อไป

๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- ๑.๒.๑ เพื่อศึกษาเรื่องท้าวเวสสุวรรณในคัมภีร์พระพุทธศาสนา
- ๑.๒.๒ เพื่อศึกษาความเชื่อเรื่องท้าวเวสสุวรรณในสังคมไทย
- ๑.๒.๓ เพื่อศึกษาอิทธิพลของท้าวเวสสุวรรณต่อสังคมไทย

๑.๓ ขอบเขตการวิจัย

ในการวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) โดยอาศัย หลักฐานข้อมูลในพระไตรปิฎก และอรรถกถา ฎีกาที่เกี่ยวข้อง นอกจากนั้นในด้านรายละเอียด ของการอธิบาย ผู้วิจัยจะได้เก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสารที่เขียนโดยนักวิชาการทั่วไป แล้ว นำเสนอในรูปแบบของการเรียบเรียงเอกสารตามกรอบของการวิจัย เพื่อให้ได้ความสมบูรณ์มากที่สุด

๑.๔ ปัญหาที่ต้องการทราบ

- ๑.๔.๑ เรื่องท้าวเวสสุวรรณในคัมภีร์พระพุทธศาสนาว่าเป็นอย่างไร
- ๑.๔.๒ ความเชื่อเรื่องท้าวเวสสุวรรณในสังคมไทยว่ามีแค่ไหนเพียงไร
- ๑.๔.๓ อิทธิพลของท้าวเวสสุวรรณต่อสังคมไทยว่าเป็นอย่างไร

๑.๕ นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย

ท้าวเวสสุวรรณ หมายถึง เทพผู้มีหน้าที่คุ้มครองโลกประจำทิศเหนือ เป็นหนึ่งในท้าวจตุโลกบาล หรือท้าวจตุมหาราช

ท้าวจตุโลกบาล หมายถึง ท้าวมหาราชทั้ง ๔ ได้แก่ ท้าวธตรฐ ประจำทิศตะวันออก ท้าววิรูปักษ์ ประจำทิศตะวันตก ท้าวกุเวรหรือท้าวเวสสุวรรณ ประจำทิศเหนือ และท้าววิรุฬหก ประจำทิศใต้ ท้าวจตุมหาราชทั้ง ๔ เป็นผู้ปกครองจตุมหาราชิกาภูมิ ซึ่งเป็นสวรรค์ชั้นที่ ๑ ในบรรดาสวรรค์ ๖ ชั้น

ท้าวมหาราช หมายถึง ท้าวจตุโลกบาล

ท้าวจตุมหาราช หมายถึง ท้าวจตุโลกบาล

ความเชื่อ หมายถึง ความเชื่อต่อท้าวเวสสุวรรณว่าเป็นเทพผู้มีฤทธิ์ มีอำนาจ และความศักดิ์สิทธิ์

อิทธิพล หมายถึง ความเชื่อเรื่องท้าวเวสสุวรรณที่มีอิทธิพลต่อสังคมในด้านต่าง ๆ มีประติมากรรม จิตรกรรมและพิธีกรรมเป็นต้น

๑.๖ ทบทวนเอกสารและรายงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการทบทวนเอกสารและรายงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เรื่องการศึกษาความเชื่อเรื่องท้าวเวสสุวรรณในสังคมไทย มีเอกสารและรายงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

๑.๖.๑ เอกสารที่เกี่ยวข้อง

พระมหาธรรมราชาที่ ๑ หรือพญาลิไทย ได้ทรงพระราชนิพนธ์ไว้ในหนังสือไตรภูมิภูมิกถาหรือไตรภูมิพระร่วง มีตอนที่บรรยายถึงสวรรค์ชั้นจตุมหาราชิกาภูมิเป็นสวรรค์ชั้นแรก จตุมหาราชิกาภูมิ แปลว่า แดนแห่ง ๔ มหาราช สูงจากพื้นโลกได้ ๔๖,๐๐๐ โยชน์ ตั้งอยู่เหนือเทือกเขาขุคนธรอันเป็นเทือกเขาแรกที่ล้อมรอบเขาพระสุเมรุ บนเทือกเขาขุคนธรทั้ง ๔ ทิศ มีเมืองใหญ่ ๔ เมือง เมืองที่อยู่ทางทิศตะวันออกของเขาพระสุเมรุมีท้าวธตรฐเป็นเจ้าเมือง เป็นใหญ่เหนือคนธรรพ์ (เป็นอมมนุษย์จำพวกหนึ่ง ครึ่งเทวดาครึ่งมนุษย์ เป็นนักดนตรีและชอบผู้หญิง) เมืองที่อยู่ทางทิศตะวันตกของเขาพระสุเมรุมีท้าววิรูปักษ์เป็นเจ้าเมือง เป็นใหญ่เหนือคนาค เมืองที่อยู่ทางทิศใต้ของเขาพระสุเมรุมีท้าววิรุฬหกเป็นเจ้าเมือง เป็นใหญ่เหนือพวกกุมภภัณฑ์ (เป็นยักษ์จำพวกหนึ่ง มีท้องใหญ่และมีอวัยวะเหมือนหม้อ) เมืองที่อยู่ทางทิศเหนือ

ของเขาพระสุเมรุมีท้าวไพศรพเป็นเจ้าเมือง เป็นใหญ่เหนือพวักษั ท้าวมหาราชทั้ง ๔ นี้เรียกรวมๆ ว่า จตุโลกบาลทั้ง ๔ คือผู้ดูแลรักษาโลก^๕

พระราชวิสุทธิโสภณ (วิลาศ ญาณวโร) ได้กล่าวไว้ในหนังสือ “ภูมิวิลาสินี ตอน มนุสสภูมิและเทวภูมิ” ว่า จาตุมหาราชิกาเทวภูมิไว้ว่าเป็นเทวภูมิอันดับที่ ๑ เป็นแดนแห่งความสุข เป็นที่สถิตแห่งปวงเทพยดาชาวฟ้า มีเทวราชผู้ยิ่งใหญ่ทั้ง ๔ พระองค์ เป็นผู้ปกครอง ฉะนั้นสวรรค์ชั้นนี้ จึงมีนามว่า จาตุมหาราชิกาภูมิ แปลว่า ภูมิเป็นที่อยู่แห่งทวยเทพซึ่งมีท้าวจตุมหาราชทรงเป็นอธิบดี^๖

พระสิริมังคลาจารย์ ได้บรรยายเรื่องท้าวจาตุมหาราชไว้ว่า

๑. ท้าวธตรฐ อยู่ทางทิศตะวันออกของภูเขาสิเนรุ เป็นผู้ปกครองคนธรรพ์
๒. ท้าววิรูปหกะ อยู่ทางด้านใต้ของภูเขาสิเนรุ เป็นผู้ปกครองกุมภัณฑ์เทวดาทั้งหมด (เทวดาท้องใหญ่โต)
๓. ท้าววิรูปกษะ อยู่ทางด้านตะวันตกของภูเขาสิเนรุ เป็นผู้ปกครองนาคเทวดาทั้งหมด
๔. ท้าวกุเวระ หรือท้าวเวสสุวัณ อยู่ทางด้านเหนือของภูเขาสิเนรุ เป็นผู้ปกครองยักษ์เทวดาทั้งหมด^๗

สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ทรงบรรยายไว้ในหนังสือ “ประชุมพระราชปจณา เล่ม ๒” โดยทรงขยายความทวีปทั้ง ๔ ไว้ว่า ในอภิธานปิทีปิกา กล่าวชื่อทวีปทั้ง ๔ เรียงลำดับดังนี้ ปุพฺพวิเทห อปรโคยาน ชมพูทวีป อุตตรกुरु ซึ่งเป็นการเรียงตามลำดับทิศดังนี้ บุรพา ประจิม ทักษิณ อุตฺร เช่นเดียวกับลำดับทิศในบาลีมหาวรรค พระวินัย และบาลีอริยวงศ์กสูตร ต่างกันที่บาลีมหาวรรค พระวินัย และบาลีอริยวงศ์กสูตรเรียงลำดับทิศ อุตฺรไว้ก่อนทิศทักษิณ ส่วนในมหาสมัยสูตรและอาฏานาฏิยสูตรเรียงลำดับทิศดังนี้ คือ บุรพา ทักษิณ ประจิม อุตฺร^๘

พระคันธสารากวีวงศ์ ได้กล่าวไว้ในหนังสือ “พระปริตรธรรม” เกี่ยวกับตำนานอาฏานาฏิยปริตรไว้ว่า อาฏานาฏิยปริตร คือ ปริตรของท้าวกุเวรผู้ครองนครอาฏานาฏา เพราะ

^๕ พระมหาธรรมราชาที่ ๑ พญาลิไทย, **ไตรภูมิอภินิหารหรือไตรภูมิพระร่วง**, (กรุงเทพมหานคร : กรมศิลปากร, ๒๕๕๕), หน้า ๑๓๖-๑๓๗.

^๖ พระราชวิสุทธิโสภณ (วิลาศ ญาณวโร), **ภูมิวิลาสินี ตอน มนุสสภูมิและเทวภูมิ**, (กรุงเทพมหานคร : องค์การคำคุณุสสา, ๒๕๒๙), หน้า ๔๘.

^๗ พระสิริมังคลาจารย์, **ท้าวจตุมหาราช**, (กรุงเทพมหานคร : กรมศิลปากร, ๒๕๒๓), หน้า ๑๖๗.

^๘ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, **ประชุมพระราชปจณา เล่ม ๒**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์คณะรัฐมนตรี และราชกิจจานุเบกษา, ๒๕๕๐), หน้า ๔๗-๔๘.

เป็นปริตรที่ท้าวภูเวรได้นำมากราบทูลพระพุทธเจ้า พระปริตรนี้กล่าวถึงพระนามของพระพุทธเจ้า ๗ พระองค์ และคุณของพระพุทธเจ้าเหล่านั้น รวมทั้งอานุภาพพระพุทธเจ้า และเทวานุภาพมาพิทักษ์ให้มีความสุขสวัสดิ มีประวัติว่าสมัยหนึ่ง เมื่อพระพุทธเจ้าประทับอยู่ ณ ภูเขาคิชฌกูฏ แขวงกรุงราชคฤห์ ท้าวจาตุมหาราชทั้ง ๔ คือ ท้าวธตรฐ ท้าววิรูปักษ์ ท้าววิรูปักษ์ และท้าวภูเวร ได้มาเฝ้าพระพุทธเจ้าในมัชฌิมยามแห่งราตรี ขณะนั้นท้าวภูเวรได้กราบทูลว่า อมนุษย์บางพวกเลื่อมใสพระองค์ บางพวกไม่เลื่อมใส แต่ส่วนใหญ่ยังไม่เลื่อมใส เพราะพระองค์ตรัสสอนให้ละเว้นจากอกุศลกรรมมีปาณาติบาตเป็นต้น แต่พวกเขาไม่สามารถจะเว้นได้จึงไม่พอใจในคำสอนที่ขัดแย้งกับความประพฤตินของตน เมื่อภิกษุไปปฏิบัติธรรมปาเปลี่ยว อมนุษย์เหล่านั้นอาจจะรบกวนได้ จึงขอให้พระองค์ทรงรับเอาเครื่องคุ้มครองคืออาณานาฎิยปริตรไว้แล้ว ประทานแก่พุทธบริษัทเพื่อสาธยายคุ้มครองตน และเพื่อให้อมนุษย์เกิดความเลื่อมใสพระศาสนา หลังจากนั้นท้าวภูเวรได้กราบทูลคาถาเป็นต้นว่า วิปัสสิสสะ จะ นะมัตถุ เมื่อท้าวมหาราชเหล่านั้นเสด็จกลับแล้ว พระพุทธเจ้าจึงนำมาตรัสแก่พุทธบริษัทในภายหลัง^๙

พระมหาสิสยาตอ (พระโสภณมหาเถระ) ได้บรรยายไว้ในหนังสือ “ธัมมจักกัปปวัตตนสูตร” โดยอธิบายเหตุการณ์ในธัมมจักกัปปวัตตนสูตร เมื่อพระผู้มีพระภาคเจ้าแสดงธัมมจักกัปปวัตตนสูตรแก่ปัญจวัคคีย์ที่ป่าอิสิปตนมฤคทายวัน ท่านอัญญาโกณฑัญญะได้เกิดดวงตาเห็นธรรม เหล่าเทวดาและพรหมได้บันลือเสียงต่อๆ กันไป ภูมมเทวดาได้ปาว่าประกาศว่า “พระธรรมจักรอันไม่มีจักอื่นเทียบได้ ซึ่งพระผู้มีพระภาคทรงหมุนให้เคลื่อนไปแล้ว ณ ป่าอิสิปตนมฤคทายวัน เขตพาราณสี อันสมณะ พรหมณ์ เทวดา มาร พรหม หรือใครๆ ในโลกยังให้หมุนกลับไม่ได้” เทวดาในชั้นสูงๆ ขึ้นไปก็บันลือเสียงต่อๆ กันไปจนถึงพรหมโลก ทั้งหมดนี้โลกธาตุก็ไหวสะเทือนเลื่อนลั่นไป แสงสว่างอันยิ่งย้อมีประมาณได้ปรากฏแล้วในโลกด้วยอานุภาพแห่งพระสูตรอันยิ่งใหญ่ จากเหตุการณ์นี้ ท้าวจุลโลกบาลซึ่งเป็นเทวดาผู้เป็นใหญ่ในสวรรค์ชั้นที่ ๑ ได้ร่วมอยู่ในเหตุการณ์อันสำคัญนี้ด้วย^{๑๐}

๑.๖.๒ รายงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

นิภาวรรณ วิรัชนิภาวรรณ ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “ร่างทรง : บทบาทที่มีต่อสังคมปัจจุบัน กรณีศึกษาที่อำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา” ผลการวิจัยสรุปว่า ความเชื่อสำหรับสังคมไทย เป็นสังคมพุทธศาสนา จึงสามารถแบ่งเป็น ๒ ระดับ คือ ระดับแรก เป็นความเชื่อทางพระพุทธศาสนาตามหลักคัมภีร์ ซึ่งเป็นคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าที่ปรากฏอยู่ในคัมภีร์พระ

^๙ พระคันธสาราภิวงศ์, พระปริตรธรรม, (กรุงเทพมหานคร : ห้างหุ้นส่วนจำกัด ประยูรสาส์นไทยการพิมพ์, ๒๕๕๓), หน้า ๒๔-๒๕.

^{๑๐} พระมหาสิสยาตอ (พระโสภณมหาเถระ), ธัมมจักกัปปวัตตนสูตร, (กรุงเทพมหานคร : ห้างหุ้นส่วนจำกัด ประยูรสาส์นไทย การพิมพ์, ๒๕๕๑), หน้า ๑๒๓.

ศาสนา เช่น พระไตรปิฎก พระสูตรต่างๆ ประชาชนที่นับถือ จึงปฏิเสธหลักการคำสอน และวิธีปฏิบัติอื่นๆ ที่มีได้อยู่ในพระคัมภีร์ อีกระดับหนึ่ง เป็นความเชื่อพระพุทธศาสนาระดับชาวบ้าน อันหมายถึงความเชื่อในหลักคำสอนของพุทธศาสนา ซึ่งผสมผสานกับลัทธิพราหมณ์และความเชื่อในเรื่องไสยศาสตร์ ทำให้ผู้ปฏิบัติไม่สามารถแยกแยะออกได้ว่า ส่วนใดเป็นหลักคำสอนที่มาจากพระพุทธศาสนาจริงและส่วนใดที่มีใช้^{๑๑}

อัมรินทร์ สุขสมัย ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การศึกษาอิทธิพลและคุณค่าของความเชื่อเรื่องคาถาที่มีต่อสังคมชาวพุทธไทย” ผลการศึกษาพบว่า คติความเชื่อเรื่องคาถานั้นมีความเชื่อในการสวดมนต์ที่แตกต่างกันไปตามแต่ละจุดประสงค์ของแต่ละบุคคลหรือแต่ละกลุ่มความเชื่อ เช่น ๑. สวดเพื่อ สรรเสริญ พระรัตนตรัย ในภาษามคธ เรียกว่า “ปณาม” ๒. สวดเพื่อ ระลึกถึง พระพุทธคุณ พระธรรมคุณ พระสังฆคุณ ในภาษามคธ เรียกว่า “สรณะ” ๓. สวดเพื่อ แสดงความนอบน้อม คำสวดหากแปลโดยความหมายจะหมายถึงการนอบน้อม สักการบูชา เช่น บทที่ขึ้นต้นด้วย นะโม, นมัสการ ๔. สวดเพื่อศึกษาพระธรรมคำสอนที่มีอยู่ในพระไตรปิฎก เช่น พระภิกษุสวดคำสอนในพระคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาหรือสวดปาฏิโมกข์ เพื่อทบทวนศีลในพระธรรมวินัย ๕. สวดเพื่อ ความสงบในจิตใจ การสวดเพื่อจุดมุ่งหมายวิธีนี้เพื่อขจัดความสับสนว้าวุ่น ที่เกิดขึ้นในจิตใจ ให้เกิดความสงบ เป็นสมาธิมากขึ้น ๖. สวดเพื่อ อารามหา การสวดวิธีนี้เป็นการสร้างศรัทธา ความเชื่อ ความมั่นใจให้แก่ผู้สวดภาวนา เช่น การสวดเพื่ออัญเชิญให้พระพุทธคุณ พระธรรมคุณ พระสังฆคุณมาคุ้มครองป้องกันสรรพภัยอันตราย ดังนั้นการสวดมนต์คาถา โดยทั่วไปจึงไม่ได้หมายถึง ถ้อยคำที่ขลังศักดิ์สิทธิ์เพื่อหวังผลทางศรัทธา หรือเพื่อให้เกิดผลตามที่มุ่งหมายด้วยอำนาจของมนต์คาถาเพียงอย่างเดียว แต่ยังหมายรวมถึงทุกวัตถุประสงค์ตามที่แต่ละบุคคลจะน้อมนำไปเป็นแนวทางปฏิบัติ ซึ่งในพระพุทธศาสนาเน้นในเรื่องการใช้ปัญญาพิจารณาเหตุผลมากกว่า^{๑๒}

สร้อยทอง จตุพร ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การวิเคราะห์การรักษาศุภโศภศิลป์ของพระโพธิสัตว์ที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาทเพื่อประยุกต์ใช้กับสังคมไทยปัจจุบัน” ผลการวิจัยพบว่า อุโศภศิลป์ คือ วันที่เข้าอยู่จำ ด้วยการอดอาหาร ด้วยการสมาทานในข้อวัตรปฏิบัติ ในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา เรียกว่า วันอุโศภ คือวันพระขึ้น-แรม ๘ ค่ำ ๑๕ ค่ำ และแรม ๑๔ ค่ำ (กรณีเดือนขาด) และศีลอุโศภนั้น ประกอบด้วยองค์ ๘ ประการ ศีล ๘ ที่

^{๑๑} นิการวรรณ วิรัชนิการวรรณ, “ร่างทรง : บทบาทที่มีต่อสังคมปัจจุบัน กรณีศึกษาที่อำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา”, วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, ภาควิชามานุษยวิทยา, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๓๒), หน้า ๔๘.

^{๑๒} อัมรินทร์ สุขสมัย, “การศึกษาอิทธิพล และคุณค่าของความเชื่อเรื่องคาถาที่มีต่อสังคมชาวพุทธไทย”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓).

สมาทานรักษากันในวันพระ เรียกว่า อุโบสถศีล ส่วนศีล ๘ ที่รักษากันในวันอื่นนอกจากวันพระ นั้นเรียกว่า ศีล ๘ วิธีการรักษาอุโบสถศีลของพระโพธิสัตว์นั้น มีการสมาทานศีลวัตร คือรับศีล อุโบสถทุกวัน ๑๔ และ ๑๕ ค่ำ รับประทานอาหารเพียงให้ร่างกายดำรงอยู่ได้ เพื่อทำอินทรีย์ทั้งหลายให้หมดพยศ แล้วสมาทานศีลคือรับเอาศีลอุโบสถมาปฏิบัติอย่างเคร่งครัด มีความสำรวมระวัง ไม่ก้าวล่วงแม้ถูกทำร้ายได้รับบาดเจ็บทุกข์ทรมานอย่างแสนสาหัส หรือสูญเสียอวัยวะ และชีวิตก็ตาม เป็นการรักษาอุโบสถศีลขั้นอุปบารมี และขั้นปรมัตถบารมี เพื่อเป้าหมายสูงสุด คือ การได้บรรลุพระสัพพัญญุตญาณในอนาคตนั่นเองนอกจากนี้ยังพบว่า อุบาสก อุบาสิกา ผู้รักษาอุโบสถศีลในสังคมไทยในปัจจุบัน ส่วนใหญ่ยังขาดความรู้ความเข้าใจในการรักษาอุโบสถศีล บ้างก็มีอายุมาก บ้างก็ประสบปัญหาต่างๆ จึงไม่สามารถรักษาได้อย่างจริงจัง จึงต้องอาศัยคณะสงฆ์ในการสนับสนุน และส่งเสริมให้แต่ละวัดจัดกิจกรรมในการรักษาอุโบสถศีล เป็นแบบแผนในการรักษาศีลอุโบสถ และจรรโลงพระพุทธศาสนาให้สืบไปด้วย^{๓๓}

พระเกียรติวิทย อุตตสนฺโต (โอชาวัฒน์) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การศึกษาความเชื่อและพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนาของร่างทรง : กรณีศึกษาในเขตกรุงเทพมหานคร” ผลการวิจัยพบว่า หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเกี่ยวกับการทรงเจ้า ในทัศนะทางพระพุทธศาสนาร่างทรงและการทรงเจ้า จัดอยู่ในกลุ่มอุปาทาน ๔ ชนิด อัตตวาอุปาทานและสิล্পพทุปปาทานและเป็นไตรจีวรวิชา แต่มีหลักธรรมหลายหมวดที่น่าจะส่งผลต่อแนวคิดเรื่องร่างทรง (วิญญูณนิยม) คือ เรื่องโอปปาติกะ(ในโยนิ ๔), เรื่องเทพ/เทวดา (ในเทพ ๓, ภูมิ ๔, คติ ๕), เรื่องสัตว์โลก (ในโลก ๓), เรื่องสังขารและวิญญูณ (ในขันธ ๕) และเรื่องกรรมกับการเกิดใหม่ (สังสารวัฏ) ที่ยืนยันถึงการมีอยู่จริงของ ปรโลก และสวรรค์ อันเป็นสาระหลักของความเชื่อเรื่องเทพเจ้าและพิธีทรงเจ้าเข้าผี จากการสัมภาษณ์ร่างทรง ๑๖ คน พบว่า ส่วนใหญ่เป็นร่างแฝง “องค์” สายฤๅษีมาก ที่สุด ความเชื่อทางพระพุทธศาสนาของร่างทรงส่วนใหญ่คือ ความเชื่อเรื่องบุญ-บาป ความเชื่อเรื่องการปฏิบัติธรรม ความเชื่อในพระรัตนตรัย ความเชื่อเรื่องนรก-สวรรค์ และความเชื่อเรื่องนิพพานตามลำดับ ความเชื่อเหล่านี้นำไปสู่พิธีกรรมตามบริบทของความเชื่อนั้นๆ พิธีกรรมทางพระพุทธศาสนาของร่างทรงที่ประกอบส่วนใหญ่คือ การสวดมนต์ ไหว้พระ ร้องลงมาคือการรักษาศีล การปฏิบัติธรรม การทำบุญทอดกฐิน-ผ้าป่า สร้างพระพุทธรูป การเลี้ยงพระถวายสังฆทาน พรมน้ำมนต์ตามลำดับ ความสัมพันธ์ระหว่างความเชื่อทางพระพุทธศาสนากับพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนาของร่างทรง พบว่า ความเชื่อส่วนใหญ่ของร่างทรงที่เกี่ยวข้องกับพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา คือ ความเชื่อในการปฏิบัติธรรม ร้องลงมาคือความเชื่อในเรื่องการสวดมนต์ ความเชื่อในเรื่องการถือศีล กินเจ เลี้ยงพระ ถวายสังฆทาน และความเชื่อในการทอดกฐิน

^{๓๓} สร้อยทอง จตุพร, “วิเคราะห์การรักษาอุโบสถศีลของพระโพธิสัตว์ที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาทเพื่อประยุกต์ใช้กับสังคมไทยปัจจุบัน”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔).

ผ้าป่า ทำบุญ สาธารณประโยชน์ ร้างทรงที่มีความเชื่อทางพระพุทธศาสนา พิธีกรรมที่กระทำสูงสุดคือการปฏิบัติธรรม รองลงมาคือการสวดมนต์ ร้างทรงที่มีความเชื่อด้านอื่นๆ พิธีกรรมที่กระทำสูงสุดคือ พิธีการไหว้ครู รองลงมาคือ การรับขัน^{๑๔}

พระครูสิทธิสารโสภิต (ชาคาร) ได้ศึกษาหลักพุทธธรรมที่ปรากฏในวิมานวัตถุ ผลการวิจัย จาตุมมหาราชิกา เป็นโลกสวรรค์ลำดับแรกของเทพชั้นกามาวจร มีจาตุมมหาราช เป็นอริบดีปกครองใน ๔ ทิศ กล่าวคือ

(๑) ท้าวธรรฐ ปกครองด้านทิศตะวันออกของเขาสิเนรุ มีพวกคนธรรพ์เป็นบริวาร

(๒) ท้าววิรูปหก ปกครองด้านทิศใต้ของเขาสิเนรุ มีพวกกุมภัณฑ์เป็นบริวาร

(๓) ท้าววิรูปักษ์ ปกครองด้านทิศตะวันตกของเขาสิเนรุ มีนาคเป็นบริวาร

(๔) ท้าวกุเวรหรือท้าวเวสสุวัณ ปกครองด้านทิศเหนือของเขาสิเนรุ มีพวักขัณห์เป็นบริวาร บางพวกเป็นยักษ์มีศีลธรรม บางพวกเป็นยักษ์อันทพาล จิตใจมากไปด้วยโทสะและโมหะ บังคับให้ไปปฏิบัติในสวรรค์ชั้นจาตุมมหาราชนั้น เพราะเป็นผู้มีหิริโอตตปปะละอายและเกรงกลัว บาปอกุศลกรรม ประกอบกุศลกรรม มีการถวายข้าว น้ำ ผ้า ยาน ดอกไม้ ของหอม เครื่องลูบไล้ ที่นอน ที่นั่ง ที่พัก และอุปกรณ์แก่ประทีป ๑๕ เสงี่ยมบัติอันเป็นทิพย์ คือ อายุทิพย์ วรรณะทิพย์ สุขทิพย์ ยศทิพย์ อริปไตยทิพย์ รูปทิพย์ เสียงทิพย์ รสทิพย์ และโภจวิพพะทิพย์ อันเป็นทิพย์จันสิ้นอายุขัยเทวดาที่ได้บังเกิดในสวรรค์ชั้นจาตุมมหาราชนี้ ปรากฏให้เห็นใน ปฐมปิฐวิมาน ทุตติวิมาน ตติยวิมาน จตุตถปิฐวิมาน กุญชรวิมาน ปฐมนาวาวิมานทุตตินาวาวิมาน ตติยนาวาวิมาน ปทีปวิมาน ติลกาทิณวิมาน ปฐมปติพพตวิมาน ทุตติยปติพพตวิมาน ปฐมสุณิสาวิมาน ทุตติยสุณิสาวิมาน บัลลังกวิมาน และเสริสสกวิมาน บังคับให้ไปบังเกิดเพราะไว้ได้ทำบุญ ถวายทานอย่างใดอย่างหนึ่งต่อไปนี้ ๑) อาหารบิณฑบาต เช่น ข้าว โภชนาหาร ๒) การถวายตั้ง ๓) การถวายผ้า ๔) ถวายน้ำสำหรับดื่มฉัน ๕) ถวายน้ำสำหรับล้างเท้า ๖) ถวายประทีป คือ หลွှ้า ๗) ถวายเมล็ดงา ๘) ถวายขนมกุมมาส และ ๙) ถวายสลากภัต^{๑๕}

จากการทบทวนเอกสารและงานวิจัยดังกล่าวมาข้างต้นนั้น สรุปได้ว่าท้าวเวสสุวัณ เป็นหนึ่งในบรรดาท้าวจตุโลกบาล หรือท้าวมหาราชทั้ง ๔ เป็นเทพผู้มีหน้าที่คุ้มครองโลกด้าน

^{๑๔} พระเศียรวิทย์ อุตตสนโต (โอชาวัฒน์), “การศึกษาความเชื่อและพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา ของร้างทรง : กรณีศึกษาในเขตกรุงเทพมหานคร”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘).

^{๑๕} พระครูสิทธิสารโสภิต (ชาคาร), “ศึกษาหลักพุทธธรรมที่ปรากฏในวิมานวัตถุ”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔), หน้า ๔๐.

ทิศเหนือ ท้าวเวสสุวรรณมีบทบาทสำคัญในพระพุทธศาสนา ทั้งในด้านที่เกี่ยวกับพระพุทธเจ้าโดยตรงและในด้านอื่นๆ นอกจากนี้ท้าวเวสสุวรรณมีอิทธิพลต่อความเชื่อมาจนถึงสังคมไทยปัจจุบัน เป็นต้นว่าธรรมเนียมปฏิบัติเกี่ยวกับการถืออุโบสถศีล ตลอดจนความเชื่อที่ว่าท้าวเวสสุวรรณสามารถให้คุณหรือให้โทษแก่มนุษย์ได้ จึงเกิดมีพิธีกรรมเช่นสรงบูชา รวมถึงเครื่องรางของขลังที่เกี่ยวข้อง ซึ่งอิทธิพลความเชื่อเหล่านี้คลาดเคลื่อนไปจากหลักพระพุทธศาสนา ดังนั้น ในงานวิจัยครั้งนี้จะศึกษาประวัติของท้าวเวสสุวรรณและความเชื่อ ตลอดจนอิทธิพลของท้าวเวสสุวรรณที่มีต่อสังคมไทยต่อไป

๑.๗ วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยเอกสาร (Documentary Research) โดยทำการศึกษาวิจัยจากเอกสารต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง มีขั้นตอนการวิจัยดังต่อไปนี้

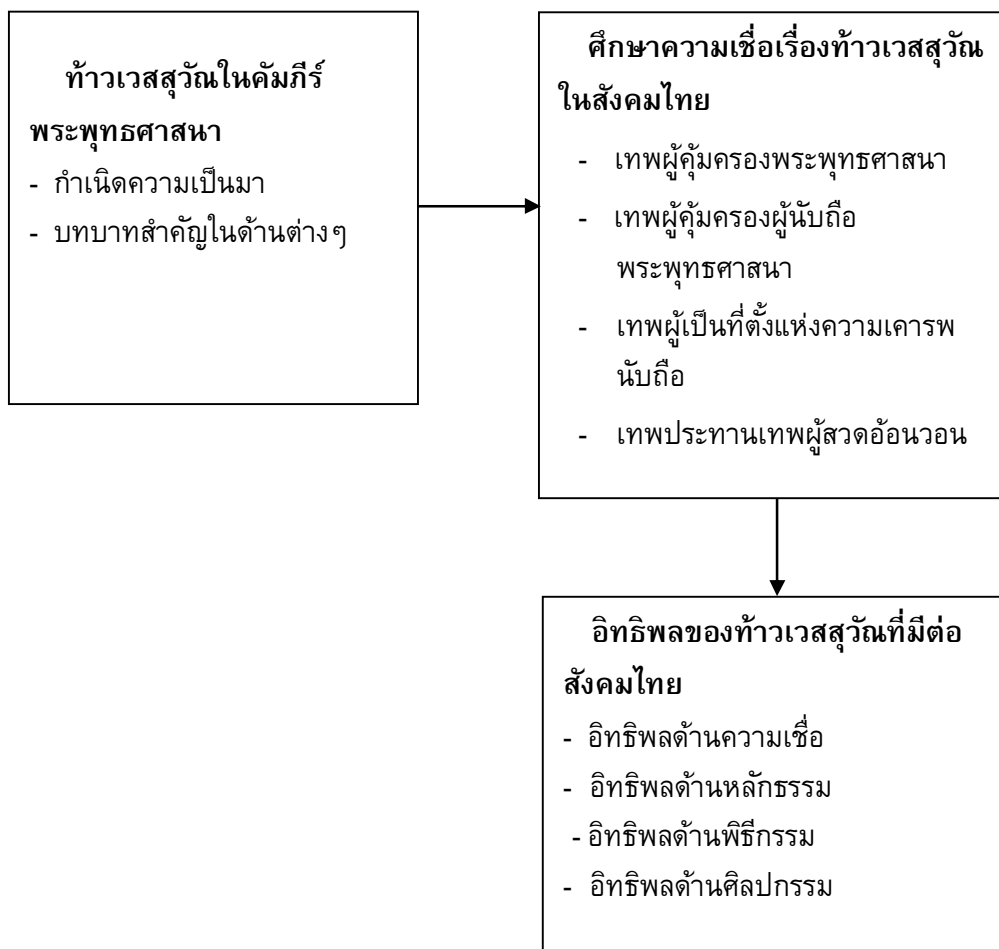
๑.๗.๑ การวิจัยเอกสาร (Documentary Research) เป็นการศึกษาและวิจัยเอกสารต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับท้าวเวสสุวรรณที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนา ดังนี้

- ๑) รวบรวมเอกสารชั้นปฐมภูมิ (Primary Source) คือ คัมภีร์พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
- ๒) รวบรวมข้อมูลจากเอกสารชั้นทุติยภูมิ (Secondary Source) คือ วรรณคดี ฎีกา อนุฎีกา วิทยานิพนธ์ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เอกสาร หนังสือ ตำรา ตลอดจนเอกสารอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง

๑.๗.๒ ประมวล รวบรวมและศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากเอกสารดังกล่าว

๑.๗.๓ เรียบเรียง นำเสนอผลการวิจัย สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ

๑.๘ กรอบแนวคิดในการวิจัย

๑.๙ ประโยชน์ที่รับจากการวิจัย

- ๑.๙.๑ ได้ทราบเรื่องท้าวเวสสุวรรณในคัมภีร์พระพุทธศาสนา
- ๑.๙.๒ ได้ทราบความเชื่อเรื่องท้าวเวสสุวรรณในสังคมไทย
- ๑.๙.๓ ได้ทราบอิทธิพลของท้าวเวสสุวรรณที่มีต่อสังคมไทย